

Innledning

MARI-ANN IGLAND, ATLE SKAFTUN OG DAG HUSEBØ

Responsive literacy practices in digitalised classrooms, med kortnavnet *Respons*, er et kompetanseprosjekt om innføringen av digital teknologi i skolen. Prosjektet er finansiert av Norges forskningsråd (FINNUT) og gjennomført som et samarbeid mellom Lesesenteret ved Universitetet i Stavanger og «Fjord» kommune. I dette samarbeidet er kompetanseutvikling og forskning betraktet som integrerte deler i en felles ambisjon om å produsere kunnskap som kan gi grunnlag for kloke valg i spenningsfeltet mellom teknologisk innovasjon og faglige og didaktiske kjerneverdier i ungdomsskolen.

Respons-prosjektet handler om digitaliseringen av klasserommet forstått som styrket tilgang til en datamaskin for hver enkelt elev, og hva det innebærer for skolehverdagen. Vi har hatt et særlig blikk for det vi kaller «dialogiske mulighetsrom», det vil si for hendelser som indikerer at teknologien kan bidra til å understøtte en aktiv og meningsproduserende elevrolle. Når *Respons* har blitt stående som kortnavn for dette prosjektet, handler det om at ordet nokså tydelig skaper assosiasjoner til nettopp dialogisk interaksjon og genuine møteplasser. For noen gir det trolig mer spesifikke assosiasjoner til arbeid med respons på elevtekster. En slik forståelse er også helt på linje med den mer overordnede referansen til dialog mellom elever og lærere, som har vært en sentral interesse i prosjektet.

Fjord er en mellomstor, sammensatt kommune som ligger i utkanten av en større norsk by. Kommunen omfatter landlige så vel som urbane områder med tre tilhørende 1–10-skoler. Fjord var blant de første kommunene i Norge som gjorde vedtak om en-til-en-digitalisering av ungdomsskolen, altså at alle elevene skulle ha hver sin datamaskin. En viktig medvirkende faktor til denne vendingen var at det skulle reises et nytt skolebygg for ungdomstrinnet knyttet til den største av de tre skolene. Hvorvidt dette bygget skulle ha et eget datarom eller ikke, ble en viktig diskusjon i den sammenhengen. I kjølvannet av denne diskusjonen fulgte et politisk vedtak om at ikke bare noen, men alle ungdomsskoleelevene i kommunen skulle ha hver sin datamaskin. Dette vedtaket ble fattet rundt årsskiftet 2012–2013, og høsten 2014 fikk alle elevene som begynte i 8. klasse, utdelt hver sin datamaskin. Planen var da at ungdomsskoleelevene på alle trinn skulle ha hver sin maskin fra og med høsten 2016. I realiteten skjedde dette raskere.

Respons-prosjektet ble planlagt i tilknytning til denne digitaliseringsprosessen – med sine pedagogiske, administrative og politiske sider. Ettersom kommunen var tidlig ute, var det ikke mange erfaringer fra liknende prosesser i andre kommuner å støtte seg til, og mange bekymrede røster, både blant politikere i kommunestyret og blant foreldre, gjorde ikke situasjonen enklere. Også blant utdanningsforskere er det usikkerhet og uenighet om hvordan vi bør tenke om digitalisering av skolen. Mot denne bakgrunnen har vi i Respons-prosjektet forstått digitaliseringen av ungdomstrinnet i Fjord kommune som et kasus av stor betydning og interesse for alle aktører med tilknytning til skolen: politikere som skal gjøre vanskelige valg om tilgang til teknologi, foreldre som bekymrer seg for hva digitalisering av skolehverdagen betyr for deres barn, og ikke minst skoleledere og lærere som er opptatt av å legge til rette for så god undervisning som mulig på deres skole og i deres klasserom.

Eksempler er en svært rik kunnskapskilde i en situasjon der man ikke har sikker kunnskap som grunnlag for å velge – det vil i realiteten si i langt de fleste situasjoner der vi gjør vanskelige valg. Kasusstudier har gjerne som mål å produsere eksempler av høy kvalitet, som kan brukes til ulike typer valg og praktiske beslutninger. Digitaliseringen av ungdomsskolen i Fjord kommune byr på et helhetlig eksempel som vi betrakter som et *kritisk kasus*. Kritiske kasus er gjerne eksempler hvor mulighetene for at et fenomen skal forekomme, enten er verst mulige eller best mulige. Fjord er et relativt oversiktlig univers, med kort vei fra skolesjef til skoleledelse og faktisk også til klasserom. Digitaliseringen er drevet fram av ildsjeler med svært høy kompetanse. De har fått armslag til å knytte sammen pedagogiske planer og IKT-strategi, og de har fått frigitt ressurser til å støtte alle skolene med tekniske løsninger. Selv om mange store mål har vært luftet, er kommunens IKT-strategi nøktern og langsiktig, innrettet mot hverdagslig bruk av teknologien som steg på veien mot en skole hvor teknologien i større grad også bidrar til å endre og forme praksis. Når vi betrakter dette universet – skolene i Fjord kommune – som et kritisk kasus, betyr det at Respons-prosjektet forholder seg til et spørsmål om hvorvidt digitaliseringen av skolen lykkes, eller mer presist om den *ikke* lykkes. Dette var et stort spørsmål da prosjektet startet opp høsten 2014. Fire år senere er usikkerheten langt mindre, og det er en tydelig tendens til at stadig flere kommuner gjør lignende vedtak om en-til-en-digitalisering av ungdomsskolen, og i økende grad også av mellomtrinnet og barnetrinnet.

Eksempelets makt avhenger ikke av forskningsformidling alene. Mange har allerede funnet erfaringsbasert støtte i det arbeidet som er gjort i Fjord. Ikke desto mindre er det vårt håp at resultatene fra Respons-prosjektet vil anrike eksempelet, og bidra med kunnskap som kan gi grunnlag for kloke valg i spen-

ningsfeltet mellom teknologisk innovasjon og pedagogiske og didaktiske grunnverdier.

Prosjektet er organisert rundt tre overordnede forskningsspørsmål som gir grunnlag for å diskutere kasuset som helhet:

1. Hvordan brukes teknologien i literacy-praksiser i klasserommet?
2. Hvordan kan bruk av pc bidra til å skape dialogiske mulighetsrom i skolens literacy-praksiser?
3. På hvilke måter skaper teknologi endring i skolen?

Det første spørsmålet hviler på en interesse for å undersøke hvor mye og til hva pc-en blir brukt i hverdagen, samt hvordan elever og lærere opplever det å kunne eller måtte forholde seg til at alle elevene har sin egen pc innenfor umiddelbar rekkevidde. Det andre spørsmålet retter seg mot utvalgte eksempler på hendelser og hele forløp der teknologien mer eller mindre tilsiktet spiller en produktiv rolle med tanke på å skape rom for at elevene bidrar aktivt til å skape mening – eller det vi i prosjektet har kalt «dialogiske mulighetsrom». Det siste spørsmålet er dels knyttet til hvordan lærere og elever opplever den digitale skolehverdagen og digitaliseringsprosessen, og dels til perspektivering fra et forskerperspektiv. Datamaterialet består av samtaler og intervjuer med skolesjef, skoleledere, lærere og elever samt observasjon gjennom hele ungdomsskolen av elevene som begynte i 8. klasse høsten 2014. Prosjektet har altså en utpreget kvalitativ innretning.

Artiklene i boken rommer selvstendige resonnementer og kan leses isolert fra boken som helhet. Samtidig er boken bygget opp med tanke på å gi et helhetlig bilde av digitaliseringen av ungdomsskolen i Fjord kommune og av Respons-prosjektet. I artikkelen «Respons: En kasusstudie av digitalisering av ungdomsskolen» introduserer Atle Skaftun det teoretiske og metodiske rammeverket for prosjektet. I artikkelen beskrives også møtet mellom ny teknologi og etablerte praksiser som grunnlag for refleksjon over ulike tidsperspektiver på digitalisering av skolen. I artikkelen «Digital hverdag med en-til-en-løsning i ungdomsskolen» beskriver Aslaug Gourvennec og Skaftun utførlig teknologiens plass i skolehverdagen i ett tidsutsnitt, to år etter at elevene fikk utdelt hver sin datamaskin. Forfatterne undersøker hvor mye datamaskinen blir brukt, og til hva, og diskuterer observasjonene med «digital hverdag» som perspektiv.

I artikkel 3 og 4 tar forfatterne for seg hvordan de mest sentrale aktørene i klasserommet opplever en-til-en-løsningen. Mari-Ann Igland undersøker «Elevperspektiv på den digitale skulekvardagen», nærmere bestemt hvordan elevene ser på det å bruke pc i skolearbeidet, hvordan de nyttiggjør seg digitale plattformer, og

hvordan de aktiverer digitale handlingsrom som ligger utenfor eller i tilknytning til klasserommet. På dette grunnlaget diskuterer hun elevenes perspektiv på aktiv deltakelse i den digitale skolehverdagen. Gourvennec og Nielsen undersøker «Lærerperspektiv i digitaliserte klasserom». De ser på hvordan lærerne forstår de nye teknologiske ressursene, og hvordan digitaliseringen synes å påvirke deres profesjonelle identitet. På dette grunnlaget diskuterer de lærerrollen i den digitale hverdagen i spenningsfeltet mellom autonomi og endringsvilje.

De neste artiklene (5 og 6) er begge avgrenset til enkeltskoler. Dag Husebø og Morten Njå gir en utførlig beskrivelse av «Teknologi og praksisendring i klasserommet» på Nordøstskolen, og de gir på den måten et helhetlig bilde av et avgrenset skoleunivers som eksempel. I artikkelen «Teknologi og tenking i C-klassen» løfter Arne Olav Nygard og Skaftun fram en klasse fra Sentrumsskolen som et interessant eksempel på den produktive spenningen mellom tradisjonelle skoleverdier og nye teknologiske muligheter representert ved to lærere. På dette grunnlaget diskuterer de et utvidet begrep om teknologi forstått som verktøy for tanken, som dermed også innbefatter bruken av muntlig språk.

Artikkel 7, 8 og 9 er alle nærstudier av konkrete undervisningsforløp. Iglund og Siv Ellen Østrem beskriver og diskuterer potensialet i det de kaller online respons på elevtekster i artikkelen «Mens teksten blir til: digital respons til elevtekstar under arbeid». Husebø skriver om «Digitale tankekart og fagspesifikk literacy i KRLE», mens Åsmund Hennig skriver om «Lydopptak av litterære samtaler – litteraturdidaktiske muligheter og utfordringer».

De to siste artiklene i boken retter igjen blikket utover fra prosjektet, mot digitalisering som utviklingsprosess i samfunn og skole og mot tendenser i nordisk utdanningsforskning. Nygard diskuterer «Innfødde og immigrantar i den digitale skulekvardagen» mens Nikolaj Elf, som har vært knyttet til prosjektet gjennom hele perioden, setter «Respons-prosjektet i dialog med anden forskning om teknologi og faglige literacypraksisser i digitaliserede samfund».